

Új lehetőségek a fiatalkorúak büntetés-végrehajtásában

Bevezető

A Büntetés-végrehajtási Szervezet „Új lehetőségek a fiatalkorúak büntetés-végrehajtásában” címmel Miskolc-Tapolcán 2002. március 26-án és 27-én nemzetközi konferenciát rendezett, 64 fő részvételével.

Külföldi büntetés-végrehajtási szakemberek érkeztek Szlovákiából, Csehországból, Lengyelországból, Szlovéniából, Horvátországból, Romániából és Németországból. Mellettük a fiatalkorúakkal foglalkozó magyar bv. intézetek képviselőit hívtuk meg a szakmai fórumra.

A konferencia első napján, az Országos Parancsnok megnyitója után, a résztvevők tematikus és helyzetelemző előadásokat hallgattak meg.

Dr. Mezey Barna az ELTE Állam- és Jogtudományi Karának tanszékvezető tanára a fiatalkorúak büntetés-végrehajtásának kezdetéről beszélt, majd Dr. Vókó György a Legfőbb Ügyészség osztályvezető ügyésze a fiatalkorúakkal szemben alkalmazott büntető felelősségre vonás végrehajtásának törvényességi kérdéseit boncolgatta.

Az első szünet után Dr. Lévay Miklós a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának tanszékvezető tanára a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási rendszereinek modelljeiről és a nemzetközi tendenciákról tartott előadást. Ezt követően Dr. Ruzsonyi Péter bv. alezredes, a Rendőrtiszti

Főiskola Bv. tanszékvezetője a fiatalkorú fogvatartottak körében alkalmazott, egymástól karakterisztikusan eltérő kezelési formákat elemezte.

A magyarországi múlt gyakorlatáról, Illés László bv. alezredes, a Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézetének mb. igazgatója számolt be, míg napjaink kérdéseiről Tüske János bv. ezredes a Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet parancsnoka szólt. A jövő lehetőségeiről és az elérendő célokról Szalai László bv. ezredes a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet parancsnoka referált. Az utóbbi előadás aktualitását a 2002. március 27-én ünnepélyes keretek között megnyitott Fiatalkorúak Regionális Büntetés-végrehajtási Intézete (Szirmabesenyő) adta.

A hazai tapasztalatok és a nemzetközi átfogó kitekintés után a meghívott országok képviselői tartottak rövid előadásokat hazájuk fiatalkorú büntetés-végrehajtásának gyakorlatáról.

Hans-Uwe Worliczka a Neuburg-Herrenwörthi Bv. Intézet vezetője elsőként számolt be a bajorországi gyakorlatról. Kiemelte a differenciálás, az első büntényesek kezelésének, valamint a nagy rizikójú fogvatartotti csoportok, és fogvatartotti programok jelentőségét.

Szlovákia képviselőjében Dr. Anton Fábry országos parancsnok elemezte a

fiatalkorúak helyzetét. Hangsúlyozta a humánus bánásmód jelentőségét.

Ladislav Valent a cseh büntetés-végrehajtás nemzetközi kapcsolattartója hozzászólásában kiemelte az európai normák betartásának alapelvét.

Ivan Kos a szlovéniai Celje Bv. Intézet parancsnoka elmondta, hogy hazájában a csekély számú fiatalkorú fogvatartott számára külön bv. intézetet létesítettek.

Ana Balan Románia, Stanislaw Lesniak Lengyelország képviselőiben elemezték a fiatalkorúak büntetés-végrehajtását, majd Magdalena Zivkovic pszichológus egy horvát kábítószerfüggő fiatalkorúról készült esettanulmánnyal zárta a konferencia első napját.

A kelet-európai országok képviselőinek valamennyi előadása az EU csatlakozás által megkövetelt jogszabályi változásokról, a fogvatartottakkal való bánásmód mindinkább humánusabbá válásáról, az építészeti sajátosságokról és férőhelyhiányról szóltak.

Hosszabb távon, Kelet-Európának minden tekintetben alkalmazkodnia kell Nyugat-Európához. Ez a folyamat a büntetés-végrehajtásra már hatással van. Érvényesülnie kell a klasszifikáció, a differenciálás és a rezsiprofil elveknek. E három elv jelenti a magyar bv. jövőjét is. Hogyan fog változni tehát a közeljövőben a büntetés-végrehajtás?

1. A börtönrendszernek sokkal nyitottabbnak kell lennie. Ez a nyitottság az alábbi területeken fog megvalósulni: sajtó, gazdaság, társadalmi szervezetek, munkaerő-reform stb.

Némileg naivítás lenne azt hinni, hogy a bv.-vel csupán a bulvárlapok, és a különböző televíziós műsorok foglalkoznak. A bv. egyes nagyobb horde-rejű problémái társadalmi jelentőségűek. A sajtó részéről néha-néha felbukkan az alternatív büntetések iránti igény, a „kábítószerügy”, a korrupció és számos olyan jelenség, amelyekre hathatós választ kell adni. Csak példaként említeném meg, hogy a németországi rheinbachi bv. intézethez tartozó területen a közelmúltban egy második világháborús bombát találtak, és az elítélteket ki kellett telepíteni. Emiatt az eset nagy sajtóvisszhangot keltett.

Az intézet vezetése nyitott volt, minden a sajtó által megfogalmazott kérdést megválaszoltak. Hogyan történik a bomba hatástalanítása, hogy fogják az elítélteket elszállítani az intézetből, milyen módon ügyelnek közben az alapvető emberi jogokra stb.?

A bv. gazdasági működését a fentebb említett körülmények miatt átláthatóbbá kell tenni. Elsődleges cél a fogvatartottak által készített termékek eladhatóságának növelése, ezért szükséges a nagyobb bizalom – természetesen az adott jogszabályi keretek között.

A társadalmi szervezeteket egyre szélesebb körben célszerű bevonni a fogvatartotti programokba, így többen kerülhetnek kapcsolatba a börtönök belső világával, világosabban láthatják a bv. működését, és hatékonyan közvetíthetik a bv. szervezeti állomány, valamint a fogvatartottak igényeit a megfelelő fórumokhoz.

A bv.-nél szolgálatot ellátó hivatásos személyek és a közalkalmazottak körében a lehetőségekhez mérten gon-

dosabb szelekciót szükséges végrehajtani, és ügyelni kell az állomány igényeire. Nagyobb körütekintést igényel az oktatás, a képzés és a továbbképzés megszervezése, olyan módon, hogy az állomány valóban érdekelt legyen újabb szakmai ismeretek megszerzésében. Ez rendkívül nehéz feladat. Elkerülhetetlen továbbá egy olyan irányú változás, ami a bv. hivatásos állományát gyökeresen meg fogja különböztetni a más fegyveres szerveknél szolgálatot teljesítőktől. Egyelőre a fogvatartotti populáció összetétele és területi megoszlása nem engedi meg a fegyverek háttérbe vonulását, de ilyen tekintetben profilváltozás prognosztizálható. Szükséges lenne például egy (vagy több) kifejezetten a veszélyes elkövetők elhelyezését szolgáló intézet létrehozása, míg a többi intézetben a kezelésre és a foglalkoztatásra terelődne a hangsúly.

2. Számos egyéb fórumon is elhangzott már, hogy a bv. intézetek nem működhetnek egyformán. Másként működik, például egy kisvárosi fegyház rezsim, mint egy nagyvárosi. Ez jelenleg is fennáll, csak éppen a fogvatartotti programok nem érvényesülhetnek kellőképpen. A fogvatartottak befogadási folyamatát mindinkább nyújtjuk el, ha ezt a helyzet megköveteli, és célszerű a különböző profilú körletrészek kialakítása egy-egy törvényben szabályozott rezsimen belül. Azt meg sem említem, hogy ez az állomány munkáját mekkora mértékben fogja könnyíteni. A fogvatartás mind ezekkel szemben nem pszichoterápia, nem lényeges tehát a homogenitás vs heterogenitás kérdése.

Magdalena Zivkovic a pozsegai (női) fiatalkorúak intézetének pszichológusa számolt be a horvátországi fiatalkorú büntetés-végrehajtásról. Horvátországban szintén működik fiatalkorúakkal foglalkozó bíróság, melynek működését törvény szabályozza. Fiatalkorúnak Horvátországban is azok számítanak, akik a bűncselekmény elkövetésekor még nem töltötték be 18., de már betöltötték a 14. életévüket. Az elítéltek 21 éves korukig maradnak a fiatalkorúak bv. intézetében. Két csoportra osztják őket: 14-16 évesek és 16-18 évesek. A következő biztonsági intézkedéseket lehet velük szemben foganatosítani: pszichiátriai megfigyelés, drogelvonó kezelés, kitutasítás, vagyoneklkobzás és a vezetői engedély bevonása. Nevelési célú intézkedések: megrovás, javító-nevelő intézetbe utalás, valamint egyéb speciális intézkedések, legfeljebb egy év időtartamra.

A 16-18 éveseket szabadságvesztésre is lehet ítélni. Ennek tartama 6 hónaptól 5 évig terjedhet, ha az elkövetett bűncselekményt a büntetőtörvénykönyv a felnőtt korúakra vonatkozóan legalább 5 évvel sújtaná. Egyéb esetben a fiatalkorúakra kiszabható szabadságvesztés időtartama legfeljebb 10 évig terjedhet.

A fiatalkorúak aránya Horvátországban az elítéltek össz népességhez képest 4,5%, közülük 73% férfi, kb. 30%-uk visszaeső.

A pozsegai intézetben számos fogvatartotti program működik egymással párhuzamosan, ezek mind elősegítik a személyzet és fogvatartottak közti kétoldali kommunikációt. A kezelési

program kialakítása érdekében felméri a fiatalok szociális környezetét és pszichológiai helyzetét. A programok egyénileg és csoportjelleggel működnek, kiterjednek a diagnosztikára, a külvilág által nyújtott lehetőségekre, a foglalkozási tréningre, a szabadidős elfoglaltságokra, az egészségügyi felvilágosításra és a drogelvonásra. Minden program a személyi állomány és a fiatalok elkövetők kommunikációján alapul, ami nagyban hozzájárul a programok folyamatos fejlődéséhez is.

Magdalena Zivkovic egy tizenhat éves lányról beszélt, akit kábítószerrel való visszaélés miatt tartóztattak le. A lányt először orvosok vizsgálták meg, és előírták a számára legmegfelelőbb gyógyszeres terápiát.

A fogvatartott heroin fogyasztó volt, súlyos elvonási tünetek jelentkeztek nála. A személyzet felismerte, hogy nem a fizikai, hanem a lelki függőség jelent számára nagyobb gondot. A lány teljesen átlagos családból származott, ahol a szeretteit meglepetésként érte a kemény drog használata. A család tagjait is bevonták a terápiába annak érdekében, hogy felderítsék azokat az okokat, amelyek a helyzet elfajulásához vezettek. Az édesanya beszámolt a pszichológusnőnek arról, hogy mekkora szerencse, hogy a lánya ilyen intézetbe került, mielőtt sokkal komolyabb gondok támadtak volna. A lány hallgatását nehezen lehetett megtörni, nem akart nyilatkozni a problémáiról. Kiderült, hogy semmilyen jellegű felvilágosítást nem kapott a drogok veszélyeiről, illetve az iskolai prevenciós programokat nem vette komolyan, hiszen az ott elhangzottakkal már

régen tisztában volt. Szűk iskolai baráti köre lemorzsolódott, és idősebbekkel kezdett barátkozni, akik egyből a legkeményebb drogot mutatták meg neki. Egyszer használat során rosszul lett, és végül is egy kórházból került az intézetbe. A kezdeti passzivitást gondoskodással oldották fel. A lány teljesen reménytelennek ítélte meg a sorsát, nem rendelkezett elfogadható jövőképpel, és a depresszió tüneteit mutatta. A gyógyszerkészítményeknek a lelki folyamatokra kifejtett további alkalmazása helyett, pszichoterápiába vonták, melyet terápiás jellegű foglalkoztatás kísért. A foglalkozás során sikerélményeket szerzett, ennek eredményeként képesnek érezte magát arra, hogy a csoportfoglalkozásokon is részt vegyen. A csoportban lévő hasonló sorsú lányok megerősítették, és arra az elhatározásra jutott, hogy folytatja a középiskolai tanulmányait, és a távolibb jövőben drogmegelőzéssel szeretne foglalkozni.

Az esettanulmány ideális, de lényegében illusztrálja, hogy a minimálisan merész gyakorlatiassággal (pszichoterápia vs pszichofarmakológia) mit lehet elérni a fiatalok kezelésében.

Hans-Uwe Worliczka a Neuburg-Heerenwörthi Bv. Intézet vezetője a bajorországi fiatalok büntetés-végrehajtásról tartott előadást. Németországban a büntethetőségi életkor szintén 14 év, de létezik egy ún. „felnövekvő” (fiatalabb felnőtt) kategória, amibe a bűncselekmény elkövetéskor a 21. életévüket még be nem töltött fiatalok kerülnek. Az utóbbiak akkor kerülnek fiatalok intézetbe, ha személyiségfejlődésük és környezeti körülményeik

ezt követelik meg. Ezen körülmények megállapítása szakértők bevonásával a bíróság feladata. A fiatalokúakra kiszabható szabadságvesztés büntetés tartama 6 hónaptól 5 évig terjedhet, vagy tíz évig, ugyanolyan feltételekkel, mint Horvátországban. „*A szabadságvesztés büntetés végrehajtása során a fiatalokú elítéltet alkalmassá kell tenni arra, hogy életében jogkövető és felelősségteljes változás álljon be.*” – idézet a német Fiatalokú Bírósági Törvényből. A törvényi rendelkezésből következően Németországban külön fiatalokú intézeteket létesítettek, melyek szabályozására nem létezik egységes szövetségi törvény, hanem tartományi szinten kezelik a kérdéskört.

Bajorországban összesen 742 fiatalokú és felnövekvő elítélt van. A legmagasabb létszám 1983-ban volt, amikor a létszám meghaladta a 1050-et. Worliczka úr reménykedik benne, hogy ez a szám nem fogja elérni többé a 800-at. Bajorországban három fiatalokú intézet működik, melyben csak férfiak vannak, illetve az aichachi intézetben egy külön részlegben helyezik el a fiatalokú nőket.

Laufen-Lebensauban helyezik el a 14 és 17 év közötti fiatalokúakat, Ebrachban a 17 év felettieket, akiknek legalább 3 év az ítéletük, továbbá azokat a személyeket, akik idősebbek, mint 21 év, de még mindig a fiatalokú ítéletüket töltik; míg Neuburg-Herrenwörthben vannak az első büntényesek és a csekélyebb ítélettel rendelkezők. (A fentiekből látható hogy Bajorországban szem előtt tartják a differenciálást. Ez talán hazánkban is hamarosan

megoldódik a regionális intézetek megnyitásával.)

Az elítéltek körütekintő elhelyezése mellett nagy hangsúlyt fektetnek Bajorországban a fogvatartotti programokra is. A fogvatartottak valamivel több, mint fele nem rendelkezik általános iskolai végzettséggel, őket nem kötelezik a tanulmányok befejezésére, hanem különböző foglalkozásokon motiválják őket arra. Az iskolai szakképzés sem szünetel a letartóztatás alatt, és a szabadulás után a pártfogói felügyeletnek köszönhetően a fiatalokúaknak lehetőségük van a tanulmányok folytatására, munkahely és lakhatási lehetőség keresésére. A munka és továbbképzés mellett a fiatalokúaknak ésszerű szabadidős tevékenységet, csoportos foglalkozásokat, „*anti erőszak tréninget*” szolgáltatnak a bv. intézetek. Egy fogvatartott egynapi költsége 110 DM (55 EUR), amihez naponta 15 DM (7,5 EUR) építési költség járul. (Ez az összeg Magyarországon átlagosan kb. 18,5 EUR.)

Neuburg-Herrenwörthben 204 a befogadási létszám, és 465 személy dolgozik a testületben. A végrehajtó állomány szakembereinek szakképzettsége összhangban van az általuk betöltött munkakörökkel. A bv-s szakképzés 20 hónapig tart, elméleti és gyakorlati részből áll, minden egyes új felszerelő mellé instruktort rendelnek, akinek erre az időszakra egy csekély összeggel megemelik a bérét. A dolgozók számára a straubingi „*Bajorországi Bv. Szakiskola*” további képzési lehetőséget és szakmai szupervíziót nyújt.

Worliczka úr kiemelte, hogy gondot jelent Bajorországban a drogfüggő,

a „személyiségzavaros”, az erőszakos és szexuális jellegű bűncselekményeket elkövetők, az idegen állampolgárságú (arányuk meghaladja a 30%-ot!), a nemzetiségi (idegenajkú: *orosznémet, második generációs török*), és a kiutasított fogvatartottak kezelése. Továbbra sem teljes körű a visszaesésre nagy hatást gyakorló rehabilitációs-visszavezetési, szabadulás utáni ellátás.

A fentiekből látható, hogy a német rendszer gyökeresen eltér a magyartól, de a jogszabályok nem annyira mások, mint nálunk.

A konferencia második napját Garami Lajos bv. ezredes, a Fogvatartási Ügyek Főosztályának vezetője nyitotta

meg vitaindító előadásával. A délelőtti folyamán szakmai eszmecsere bontakozott ki, majd Csóti András bv. dandártábornok, a büntetés-végrehajtás általános helyettese zárta be a konferenciát.

A színvonalas nemzetközi szakmai fórum és tapasztalatcsere lehetőséget adott a résztvevők számára, hogy a büntetés-végrehajtási szakma központi kérdéseit megvitassák. A konferencia sikeresen zárult. Végül a külföldi vendégek megtekintették a Fiatalkorúak Regionális Büntetés-végrehajtási Intézetének (Szirmabesenyő) megnyitását, majd az intézetet.

Fliegauf Gergely